

Д. П. Ожерельєва

студентка IV курсу історичного факультету

ОП «Американістика і європейські студії»

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: Т. А. Грищенко

доктор історичних наук,

доцент кафедри Нової та Новітньої історії країн Західної Європи та Північної Америки

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

ВІЙНА СУДНОГО ДНЯ 1973 РОКУ ЯК ЧИННИК ЗМІН У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ США

***Анотація.** У статті репрезентовано комплекс геополітичних та гео економічних стратегічних інтересів США в близькосхідному регіоні, відповідно до яких почасти спостерігалася кореляція дій також і на інших регіональних напрямках та в глобальному вимірі. Саме така перспектива огляду питання зумовила необхідність простежити у відповідному ключі зовнішньополітичний вектор США у вибудовуванні відносин як із Ізраїлем, так і з політичними силами арабських країн від 1945 року задля розуміння підвалин, на яких гуртувався арабський світ загалом. Зрештою репрезентовані в статті не в останню чергу дипломатичні кроки були оформлені в дефініцію «човникової дипломатії» Г. Кіссінджера, держсекретаря та радника з національної безпеки президента Р. Ніксона. Саме тому акцентовано увагу зосереджено на війні Судного дня 1973 року як чиннику змін у зовнішній політиці США.*

***Ключові слова:** «човникова дипломатія», стратегія, близькосхідний регіон, нафтове питання, війна Судного дня.*

На початку 1970-х рр. розрядка, або послаблення напруженості, між Сполученими Штатами та Радянським Союзом сягнула свого апогею, засвідченого самітами 1972 та 1973 рр. та підкріпленого досягненням стратегічного ядерного паритету між СРСР і США на рубежі 1960-х і 1970-х рр. Заради збереження нового рівня відносин із СРСР Америка була здатна заплющити очі навіть на переміщення Москвою ядерної зброї до Єгипту під час війни Судного дня. Цей та деякі інші факти, які стали надбанням ширшого загалу у пізніші часи, засвідчили те, наскільки дії Вашингтона у близькосхідному регіоні можуть корелюватися зі стратегічними інтересами США на інших регіональних напрямках та в глобальному вимірі [1].

Уже невдовзі після Другої світової війни зовнішньополітичні інтереси як США, так і СРСР зіштовхнулися в близькосхідному регіоні. Геостратегічне положення та нафтові родовища здебільшого визначали його ключове значення в глобальній конкуренції. Новітні події, якщо брати до уваги атаки хуситів (мілітарна організація «Ансар Аллах») на міжнародні судноплавні шляхи в південній частині Червоного моря, надають найновіші докази особливого місця регіону в політичних та економічних світових процесах. Особливе занепокоєння Заходу викликала атака, здійснена 9 січня 2024 р., яка, у свою чергу, зумовила відповідь з боку США та Британії, коли було завдано ударів по військових об'єктах хуситів на території Ємену. Такі атаки не лише підривають економічну безпеку Ізраїлю (саме цим аргументують свої дії хусити в рамках підтримки ними ХАМАС після початку бойових дій у Секторі Гази), а й блокують один із найважливіших торговельних шляхів між Азією та Європою. Тобто варто говорити про здійснену спробу блокування світової торгівлі (8% морських перевезень зерна, 12% – нафти, 8% – зрідженого природного газу) напередодні Всесвітнього економічного форуму в Давосі (минулорічний утвердив тенденції до деглобалізації під гаслом «Співпраця у фрагментованому світі»). Водночас події у Червоному морі сфокусували увагу світу на як необхідності, так і проблематичності з боку США зберегти стабільність міжнародного порядку, основними творцями і гарантами якого вони є. З огляду на вищеозначене, виправданим стає звернення до історичного досвіду близькосхідної політики.

Актуальність порушеної проблематики визначає в першу чергу багатовимірний характер локального конфлікту, контекст якого дозволяє вибудувати загальне полотно взаємозалежних подій з огляду на ті

чи інші рішення акторів на міжнародній арені. Війна Судного дня 1973 р. відтак стала близькосхідним тестом формування постконфронтаційної структури міжнародних відносин, локальним виявом кризових явищ нового світового порядку, що мав три градаційні виміри як і більшість подібних зіткнень, а саме – внутрішньополітичний, регіональний та загальносвітовий [4].

Як Сполучені Штати, так і СРСР у вибудовуванні зовнішньополітичної стратегії виважено сприймали ті підвалини, на яких гуртувався арабський світ, який став на шлях об'єднання. Цей процес мав такі ключові чинники: формування образу «зовнішнього ворога», зважаючи на політику Франції щодо Сирії та Лівану 1945 р. та відсутність механізмів протидії такій загрозі, необхідність арабського об'єднання через суб'єктивно сприйнятий фактор «ізраїльської небезпеки» після 1948 р., активна роль Єгипту в утриманні певного балансу між політичними силами арабських країн.

Такий контекст зокрема дозволяє зрозуміти близькосхідну позицію США у зв'язку із Суецькою кризою 1956 р., прагнення їх утвердження у рамках Багдадського пакту як регіональної сили, а відтак і арабського світу, який єднався навколо Єгипту. Водночас Сполучені Штати до 1973 р. не виявляли відкритої прихильності до Ізраїлю. Якщо говорити про морально-етичний вимір порушеного питання, то радше мовилося про прагматичні інтереси та пошук взаємовигоди в умовах Холодної війни, ніж про ціннісний рівень вибудовування стратегічних відкритих міждержавних відносин. Досить відверто щодо такої зовнішньополітичної стратегії висловився 1974 р. американський економіст, політик, член Республіканської партії та Міністр оборони Шлезінгер після особистої телефонної розмови із Г. Кіссінджером щодо консультивання з приводу взятих зобов'язань перед Голдою Меїр. Розбіжності між «двома вольовими лідерами» дозволили відкрито зосередитися на «заснованій на брехні обох сторін» суті «човникової дипломатії» Г. Кіссінджера, вказавши на «неетичності» у кроках останнього [8].

Певною мірою війна Судного дня 1973 р. стала результатом невизначеного маневренного зовнішньополітичного вектору США, в основі своєї ґрунтованого як на концепції «soft power», так і на «стратегічному рецепті», запропонованому Дж. Кеннаном у межах його «доктрини стримування». Відтак, якщо взяти до уваги «Доктрину Ейзенхауера» 1957 р., відповідно до якої оновлювався підхід США до близькосхідного регіону, то його можна визначити як такий, що був спрямований на підтримку арабських країн, але водночас і не антиізраїльський. Положення про «колективний захист» дозволяло США впливати на внутрішню політику країн Середнього та Близького Сходу, створювати військові бази, контролювати економічні та військові ресурси, придушувати «національно-визвольні рухи» під приводом боротьби також із «міжнародним комунізмом» [2]. Саме такий зовнішньополітичний маневренний вектор стане яскраво вираженим у рамках війни Судного дня від 1973 р., і буде втілено в концепції «човникової дипломатії» Г. Кіссінджера, держсекретаря та радника з національної безпеки президента Р. Ніксона [7].

Сполучені Штати першими у світі визнали Ізраїль як державне утворення після припинення британського мандату в Палестині. Із середини 1960-х рр. були сформовані основи для американсько-ізраїльського співробітництва у військово-політичній площині, коли Ізраїль як винятково регіональний гравець в американській візії, поставав з одного боку стримуючою ланкою в намірі розширення сфери впливу СРСР на Близькому Сході і водночас – ключовою силою в забезпеченні видимості порядку на Близькому Сході. Намір утримувати політику рівноваги між Ізраїлем та арабськими державами на початку 1960-х рр. був переглянутий наміром президента Дж. Ф. Кеннеді про заснування американсько-ізраїльського стратегічного партнерства та його рішенням 19 серпня 1962 р. скасувати ембарго Д. Ейзенхауера на продаж озброєння Ізраїлю. Відтак американсько-ізраїльське партнерство набуло рис стратегічного партнерства у геополітичному та ідеологічному вимірах. Водночас характер відносин Вашингтона з арабськими країнами продовжував безпосередньо залежати від нафтового питання. Саме подвійна політична гра Р. Ніксона та Г. Кіссінджера дозволила на тлі виняткової підтримки Ізраїлю в рамках війни Судного дня водночас вдаватися до «човникової дипломатії» та ще й намагатися зберегти баланс у вибудовуванні відносин із СРСР [8].

Такий кут зору на вибудовування американсько-радянських відносин на початку 1970-х рр. дозволяє зробити висновок про сумісність війни Судного дня з усією зовнішньополітичною стратегією адміністрації Р. Ніксона. Зокрема, під час саміту в Москві 1972 р. він так передбачав вибудовування відносин із СРСР: «Перший етап розрядки [полягав] в інтеграції інтересів Радянського Союзу із забезпеченням міжнародної стабільності та статус-кво. Немає впевненості, що саме такий характер вибудовування комерційних, технічних чи наукових відносин може запобігти конфронтації або ж війнам, але може принаймні втримати Ради від міжнародного авантюризму в бажанні утримувати баланс здобутків і втрат». Дж. Кеннет Гелбрейт характеризував політичну стратегію Г. Кіссінджера і Р. Ніксона як «конвергенцію»,

яка, однак, спиралась на переконання про вищість індустріалізованої демократичної системи над ідеологічною машиною СРСР. Насправді ж дипломатичний тандем Білого дому керувався іншими принципами. Під час XXIV з'їзду КПРС Генеральний секретар ЦК КПРС Л.Брежнєв висловив тезу про необхідність «запобігання нової світової війни» [4]. Діалог і компроміси з СРСР, який, принаймні, хотів довести, що він став на рейки нової концепції своєї світової політики водночас дозволив Г. Кіссінджеру успішно імплементувати й застосувати на практиці «човникову дипломатію» задля досягнення стану відсутності війни між Ізраїлем та Єгиптом. Основним елементом стратегії Ніксона-Кіссінджера було формування переконання в позбавленості сенсу війни на виснаження через почергове постачання озброєння з боку СРСР та США.

Іншим важливим аспектом наслідків війни Судного дня були зрушення у економічній царині. Загалом з економічного погляду війна Судного дня визначила важливі як внутрішньополітичні, так і зовнішньополітичні трансформації, адже вона, як виглядає, стала одним із чинників, який підштовхнув до переходу Білого дому від орієнтації на кейнсіанську теорію до економічного неолібералізму. Метаморфоз зазнавала Бреттон-Вудська система, яка станом від 1944 р. передбачала конвертацію долара в золото, але зрештою призвела до високої інфляції, державного боргу та посилення недовіри до долара. Кризові явища, що набули вираженого характеру під тиском каталізатора, яким стало нафтове ембарго країн ОПЕК та подальший зліт цін на нафту в роки війни Судного дня. Але водночас ці події зумовили збереження статусу долара як основної резервної валюти, адже економічна допомога Саудівській Аравії дозволила погодити встановлення цін на сиру нафту винятково в доларах США. Водночас не можна було ігнорувати пропагандистських мотивів нафтового ембарго і підвищення цін. Відповідно до даних розвідки, лідери Саудівської Аравії робили відчутний акцент на, як вони стверджували, «сіоністському прагненні взяти під контроль американську пресу задля привернення уваги громадськості США до арабської проблеми» [3].

Тож такий комплексний погляд на роль війни Судного дня у трансформаціях різноманітних аспектів зовнішньої політики США дозволяє більш виважено аналізувати зміни у ставленні Сполучених Штатів до України після здобуття незалежності останньою та позицій Вашингтона у контексті російської агресії проти України. Також порушена проблематика дозволяє на тлі ширшого виміру американсько-китайських відносин простежити позицію Китаю щодо конфлікту між палестинським угрупованням ХАМАС та Ізраїлем, зважаючи на дипломатичні потуги Китаю у формуванні близькосхідної політики. Водночас концептуально модель Г. Кіссінджера у вибудовуванні дипломатії на більш глобальному рівні з урахуванням фактору локальних війн не втрачає актуальності в реаліях сьогодення США. Проте останнім часом у Вашингтоні простежується посилення традиційної залежності зовнішньої політики від внутрішньополітичних факторів. Незважаючи на свою безальтернативність ідея двопартійного зовнішньополітичного консенсусу, яка веде свою історію щонайменше від часу Другої світової війни, а також теза про те, що однаковість дозволяє нівелювати внутрішні конфлікти поставлені у контексті виборчих перегонів 2024 р. під сумнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Berger, Marylin.. «Brezhnev Note: I will Say it Straight». Washington Post. URL: <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP75B00380R000400010049-8.pdf>
2. «Eisenhower Doctrine speech», Eisenhower Foundation, January 5, 1957. URL: <https://www.eisenhowerfoundation.net/primary-source/item/eisenhower-doctrine-speech>
3. Jack Anderson. «Shippers Tapped for Nixon Funds». Washington Post. 30 November, 1973. URL: <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP75B00380R000400010049-8.pdf>
4. Kissinger, Henry A. American Foreign Policy, Expanded Edition. New York: W. W. Norton and Company, 1974.
5. Leonid I. Brezhnev, speech reprinted in Soviet Union, Documents of the 24th Congress of the Communist Party of the Soviet Union (Moscow: Novosti Press Agency Publishing House, 1971), 9. URL: <https://www.marxists.org/history/ussr/government/party-congress/24th/voices-of-tomorrow-24th-cong-cpsu.pdf>
6. Richard M. Nixon, RN: The Memoirs of Richard Nixon. 2d ed. (New York: Simon & Schuster, 1990), 618. URL: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9781400835683-025/html>
7. The Department of State Bulletin, Secretary Kissinger's New's Conference of August 19, Publication No. 1837, 1974, 9. URL: <https://www.fordlibrarymuseum.gov/library/document/dosb/1837.pdf>
8. United States, Department of State, The Meaning of Detente, Publication No. 8766, 1974, 5. URL: https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/special_studies/SpecStudy7.pdf

D. Ozhereleva. The Yom Kippur war of 1973 as a factor for changes in US foreign policy. – Article.

Summary. *The article presents the set of America's geopolitical and geoeconomic strategic interests in the Middle East region. According to them, a correlation of actions was also observed in other regional directions and in the global dimension. It is this perspective of reviewing the issue that made it necessary to trace the US foreign policy vector in building relations both with Israel and with the political forces of Arab countries since 1945 in order to understand the foundations on which the Arab world as a whole rallied. In the end, the diplomatic steps represented in the article, not least, were formalized in the definition of "shuttle diplomacy" by G. Kissinger, Secretary of State and National Security Advisor of President R. Nixon. That is why the emphasis is on the 1973 Yom Kippur war as a factor in changes in US foreign policy.*

Key words: *"shuttle diplomacy", strategy, Middle Eastern region, oil issue, the Yom Kippur war.*